

MÚSICS DE LA CAPELLA REIAL CATALANO-ARAGONESA DE JOAN II I DE FERRAN II A LA CATEDRAL DE BARCELONA (1458-1514)¹

JOSEP MARIA GREGORI

L'època compresa entre els regnats de Joan II i de Ferran II, anomenat el Catòlic, esdevingué un dels períodes més crítics de la història de Catalunya. Durant la dècada del 1462 al 1472² la nació catalana visqué immersa en la gestació d'un conflicte i sotmesa als efectes d'una guerra civil que va nafrar el seu pols vital i artístic i que va col·laborar al progressiu desplaçament de la capitalitat musical de Barcelona vers València, dins, però, el marc comú del context socio-econòmic, polític i lingüístic que unia els Països Catalans de la corona d'Aragó.

L'antiga tradició cortesana i musical dels monarques catalano-aragonesos subsistí malgrat el turbulent regnat de Joan II (1458-1479) –amb els interregnes d'Enric IV de Castella (1462-1464), Pere IV de Portugal (1464-1466) i Renat I d'Anjou (1466-1472)– i de Ferran II, rei de Sicília (1468) i de Catalunya-Aragó (1479-1516). Ara bé, quan amb la mort d'Isabel I de Castella (1504), Ferran II va unificar les capelles reials de Castella i d'Aragó, es va esborrar definitivament del Principat l'ambient de la Cort i, amb ell, la puixança artística que reflectia la presència del mecenatge reial.

Les mitres de Barcelona, Saragossa, València, Tarragona, Tortosa, Girona, Lleida i Vic oferien una alternativa mínimament estable a la desaparició dels principals nuclis cortesans de creació musical, ja que la noblesa i la baronia catalanes, llevat d'alguns casos puntuals que esmentarem tot seguit, no van assumir una actitud subsidiària de mecenatge efectiu.

1. Aquest treball va ser llegit i entregat en forma de comunicació en el marc del *Simposio Musical El Cancionero de Palacio. Cien años de la edición de Barbieri*, que organitzà el Patrimonio Nacional del Ministerio de Cultura de l'Estat espanyol i que es celebrà a Madrid del 14 al 16 de desembre del 1990, i fou també presentat en una de les ponències de la XXIV Sessió Científica de la Societat Catalana de Musicologia del 29 d'abril del 1991.

2. Vegeu sobre això SOBREQÜÉS I VIDAL S. i SOBREQÜÉS I CALLICÓ J.: *La guerra civil catalana del segle XV*, Edicions 62, Barcelona, 1973, i PELÀEZ M. J.: *Catalunya després de la guerra civil del segle XV*, Curial, Barcelona, 1981.

Malgrat les poques dades que coneixem sobre les capelles musicals de la noblesa i la baronia catalanes dels segles XV i XVI, servem notícies esparses que en testimonien l'existència. Una de les capelles de major relleu era la que mantenia l'infant Enric d'Aragó, comte d'Empúries, en el seu palau del carrer Ample, durant els anys en què va exercir la lloctinència general de Catalunya, entre 1479 i 1494. Sabem que eren membres de la seva capella musical Guido Albinyach, el qual figurava com a «studente musico domini Infantis» el 1491,³ Joan Prats, que n'era l'organista el 1488⁴, Mateu Çafont, que apareixia consigna't el 1492 com a un «cantor capelle egregie comptis Ampuriarum»⁵ i Marturià Prats, que hi constava com a cantor el 1484 i que el 1497 n'era el mestre de capella.⁶

Amb motiu de les esposalles d'Alfons d'Aragó, fill de l'infant Enric, amb Joana Folc de Cardona el 1516, l'hereva del ric patrimoni d'aquella casa ducal, la casa barcelonina del comte d'Empúries passarà a ser coneguda com el palau del duc de Cardona.⁷ Tres oncles de la duquessa Joana Folc de Cardona serien bisbes de Barcelona durant la primera meitat del s. XVI, i de dos d'ells, Enric de Cardona (†1530)⁸ i Joan de Cardona (†1546),⁹ es conserven dades que permeten relacionar-los amb el context musical barceloní del seu temps. Tanmateix, ens ha arribat notícia de l'existència de la capella musical dels ducs de Cardona, els

3. SOLER I PALET, J.: «La música a Catalunya. Aplega de materials per a contribuir a sa història. Biografia», *Revista Musical Catalana*, a. XIV, 1917, p. 276.

4. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB): *Pere Triter*, llig. 3, man. 6.

5. Arxiu Capítular de la Catedral de Vic: *Liber porterii*, V, f. 121v. Creiem que es tracta del cantor Mateu Fonte que prestà els seus serveis musicals a la capella de la reina Isabel de Castella entre 1493 i 1501. Vegeu sobre això KNIGHTON T. W.: *Music and Musicians at the Court of Fernando de Aragón, 1476-1516*, Cambridge, 1983, p. 50-58.

6. GREGORI, J. M.: «Marturià Prats i Mateu Çafont músics de la Capella de l'infant Enric (1445-1522), comte d'Empúries», *Nassarre*, IX/2, 1993, p. 147-154.

7. Vegeu sobre això SOBREQÜES S.: *Els barons de Catalunya*, col·l. Història de Catalunya, 3, ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1989, p. 244, i DURAN I SANPERE A.: *Barcelona i la seva història*, 2, Curial, Barcelona, 1980, p. 434-438. L'herència nobiliària de la casa comtal d'Empúries i del casal barceloní del ducat de Cardona va passar ja al segle següent a formar part del patrimoni de la casa castellana dels ducs de Medinaceli, els arxius de la qual conserven els fons documentals d'aquells llinatges catalans. Creiem que el dia que hom emprengui el buidatge exhaustiu i l'estudi de les notícies musicals d'aquells fons es podrà començar a conèixer el veritable paper que va jugar la noblesa catalana del Renaixement a través del seu llinatge més emblemàtic, la branca principal de la Casa de Cardona. Per a una visió sintètica en el conjunt hispànic, vegeu ESTER-SALA M. A.: «El mecenazgo de la nobleza en la música del siglo XVI», *Nassarre*, IV, 1-2, 1988, p. 37-58.

8. A qui Francisco Tovar va dedicar el seu *Libro de música práctica*, imprès a Barcelona el 1510, essent Enric de Cardona bisbe de Barcelona. Vegeu ANGLÉS H.: *La música española desde la edad media hasta nuestros días*, Biblioteca Central, Barcelona, 1941, p. 56.

9. El seu nom, juntament amb la data d'un albarà del 1535 i l'anotació «al muy Prepotente Don Johan el Segundo», figura entre les anotacions finals que apareixen en el *Cançoner Musical de Barcelona* (Biblioteca de Catalunya: manuscrit 454, foli 181). Esperem poder conèixer ben aviat el resultat de la recerca que Emili Ros-Fàbregas ha dut a terme sobre aquest important manuscrit en la seva tesi doctoral titulada *The manuscript Barcelona, Biblioteca de Catalunya, M. 454: study and edition in the context of the iberian and continental traditions*, City University, Nova York, 1992, 2 vol.

cantors de la qual acostumaven a reforçar, a mitjan s. XVI, la capella musical de la catedral en determinades funcions litúrgiques.¹⁰

Galceran de Requesens (ca. 1439-1505), comte de Palamós, de Trivento i d'Avellino –fill homònim del que fou governador de Catalunya i iniciador d'aquesta nissaga– disposava també d'una capella musical segons es desprèn d'un document notarial del 8 de desembre del 1491 on figura «Mathie Laurenci Musici domini Comitiss de Requesens alies de Trevento».¹¹ La Barcelona de la segona meitat del s. XV comptava amb un considerable nombre de cantors i ministrers –aquests darrers especialment presents en les fonts que ens informen sobre les manifestacions cíviques¹² que alternaven la seva dedicació musical entre els centres nobiliaris i els temples barcelonins, la seu i les set parròquies ciutadanes: Santa Maria del Mar, Santa Maria del Pi, Sant Just i Sant Pastor, Sant Pere de les Puelles, Sant Cugat, Sant Miquel i Sant Jaume.¹³

Les dificultats que ens impedeixen reconstruir fil per randa la composició de la capella reial a l'època de Joan II han estat en part pal·liades per la documentació indirecta i dispersa que des de les catedrals testimonien l'alternança dels seus cantors amb els serveis musicals de la capella reial. Aquest és el cas de Guillem Molins Despuig –el cèlebre Guillerms de Podio–, Esteve Estarramats, Mateu Ferrer, Gabriel Terrassa, Bartomeu Rovira i Pere Joan Aldomar, membres de la capella reial catalano-aragonesa vinculats amb la vida musical de la seu barcelonina.

Guillem Molins era mestre de cant de la catedral de Barcelona el 1446, i ho continuava essent el 1458¹⁴. És probable, però, que a l'inici de la Guerra Civil, el 1462, es trobés ja al servei de Joan II, i, probablement, al costat de Joana Enríquez en el moment del setge de la Força Vella de Girona.¹⁵ La raó d'aital suggeriment rau en la lectura d'un document, redactat l'11 de març del 1470, en el que Joan II concedia una valuosa recompensa a «vos dilectus capellanus et cantor nostra capella sive continuus comensalis, noster Guillerms Molins, unus de duodecim praesbyteris de capitulo ecclesiae Gerundense, ac unus de capitularibus eiusdem capituli hac temporis tempestate passus est», el qual «non hesitatis servicio assidue personaliter in capella mea», per la qual cosa el rei agraïa i gratificava substancialment «fidelitas vostra in nos regem»,¹⁶ és a dir, la seva fidelitat envers la causa reialista.

10. GREGORI, J. M.: «Els cantors de la capella musical de la Seu de Barcelona al segle XVI», *Recerca Musicològica*, VI-VII, 1986-1987, p. 43-44.

11. SOLER I PALET, J.: «La música a Catalunya. Aplega de materials per contribuir a sa Història», *Revista Musical Catalana*, a. XIII, 1916, p. 241.

12. KREITNER, K. R.: *Music and civic ceremony in late fifteenth century Barcelona*, Duke University, UMI, Ann Arbor, 1990.

13. BADA, J.: *Situació religiosa de Barcelona en el segle XVI*, editorial Balmes, Barcelona, 1970, p. 45-53.

14. GREGORI, J. M.: «Mateu Ferrer, tenorista i mestre de cant de la seu de Barcelona (1477-1498)», *Recerca Musicològica*, III, 1983, p. 10-11.

15. GREGORI, J. M.: «Jaume Castelló, un cantor de la capella reial de Joan II present en el setge de la Força de Girona del 1462», *Annals de l'IEG*, XXXIV, 1994, p. 77-80.

16. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA): *Registre Cancelleria*, 3427, folis 138v-139v.

Molins va actuar de síndic capitular de la seu de Girona diverses vegades entre els anys 1470 i 1477. En una d'elles fou enviat a Barcelona (22 de febrer del 1474)¹⁷ en desplaçar-s'hi les Corts, i quatre mesos més tard (20 de juny del 1474) «Guillermo Molins de Podio, presbitero, capellano capelle serenissimi domini Regis Aragonum», era presentat pel monarca com a obtentor del segon benefici de Sant Blai a la seu de Barcelona.¹⁸ De retorn a Girona (14 de setembre del 1474) rebé el reconeixement del Capítol per la seva tasca explicitant «cum sit magister capelle Regie».¹⁹ Efectivament, el 6 de juny del 1475 Joan II manava que es paguessin «les quitacions de la terça propassada de janer, febrer, març e abril del any present e davall scrit, són degudes als amats capellans de nostra capella mossèn Guillem Molins, mossèn Antoni Ximenez e mossèn Garcia Vaylló [...] que foren presents en lo servey nostre en la vila de Castelló».²⁰

Entre els anys 1475 i 1477 Molins continuava a Girona on va protagonitzar diversos afers relacionats amb la vida religiosa i cultural de la ciutat.²¹ El 5 de setembre del 1477 Joan II va redactar una llicència a favor del seu «dilectus capellanus et cantor capelle nostre Guillelmus Molins canonicus sedis gerundensis» per tal de permutar el benefici de Sant Blai de la seu de Barcelona per un altre de major rèdit.²²

La desaparició del seu rastre de les actes gironines a partir del 1478,²³ de la documentació que coneixem dels nostres arxius, i el fet que tampoc consti entre els cantors que van passar a servir Ferran II a la mort del seu pare,²⁴ ens mena a pensar en la possibilitat que l'autor de l'*Ars Musicorum* (València, 1495) viatgés a Itàlia de la mà del cardenal Joan Margarit, ambaixador de la política ferrandina en aquell país entre 1481 i 1484.²⁵

És probable que Molins –si admetem el seu hipotètic viatge a Itàlia abans d'establir-se a València– es dirigís primerament vers la cort napolitana de Ferrante I –que gaudia d'una època de puixança i que comptava amb la presència de J. Tinctoris, F. Gaffurius i Bernat Icart–²⁶ abans de desplaçar-se vers Bolonya,

17. Arxiu de la Catedral de Girona (ACG): *Resolutiones*, 1478-1482, f. 11.

18. ANGLÈS, H. «La notación musical española de la segunda mitad del siglo XV. Un tratado desconocido de Guillelmus De Podio», *Anuario Musical*, II, 1947, p. 158.

19. ACG: *Resolutiones*, 1478-1482, f. 40v.

20. ACA: *Registre Cancelleria*, 3420, f. 82v-83r.

21. Va intervenir en la reglamentació de la festa del bisbetó de la seu i va col·laborar estretament amb el bisbe Joan Margarit en la fundació de l'Estudi General de Girona. Vegeu CIVIL F.: «Personajes y aconteceres musicales», *Revista de Gerona*, núm. 58, 1972, p. 63.

22. *Ibid.*, 61-62, hom ha reproduït el manuscrit de la Cancelleria amb la signatura inexacta ja que correspon de fet al document de la nota 16.

23. ACG: *Resolutiones*, 1478-1482, f. 267, el seu nom a la llista de torn figura ja taxat amb l'anotació marginal que testimonia els efectes de la permuta.

24. KNIGHTON, T. W. *Music and Musicians at the Court of Fernando de Aragón, 1476-1516*, tesi doctoral, Cambridge, 1983.

25. TATE, R. B. *Joan Margarit i Pau, Cardenal i Bisbe de Girona*. Curial, Barcelona, 1976.

26. ATLAS, A. W. *Music at the Aragonese Court of Naples*, Cambridge University Press, 1985, p. 77-80.

ciutat on ensenyava el teòric andalús B. Ramos de Pareja, amb qui Molins havia mantingut contacte epistolar. El viatge de Molins a Itàlia ajudaria a entendre la difusió en aquell país del seu «Enchiridion de principiis musice discipline»,²⁷ i donaria major pes a la seva provada relació amb B. Ramos de Pareja i qui sap si amb John Hothby, el teòric carmelita anglès establert a Lucca contradictor del pensament musical de Ramos.²⁸

Guillem Molins va coincidir a la capella reial de Joan II amb dos cantors que foren successivament mestres de cant de la catedral de Barcelona: Esteve Estarramats i Mateu Ferrer. Estarramats havia estat inscrit el 15 de novembre del 1461 entre els «Chantres de la capella del Senyor Rey, Bernat Grau, Joanot Argenter, Steve Starramats e Luys Portella, scrits en lo dit officí per manament de la Senyora Reyna, en Barchinona a XV dies de noembre de LXI, ab provisó cascú de XVIII diners lo dia».²⁹

És molt probable que Estarramats s'incorporés a la capella reial de Joan II després d'haver servit al dissortat Carles d'Aragó, príncep de Viana, i a la seva madrastra Joana Enríquez. A la mort de Carles, primogènit de Catalunya i Aragó, el 23 de setembre del 1461, alguns dels cantors de la seva capella —com Philippus Romeu o Iohannes Oncelinus—³⁰ van passar a servir la capella reial sota els auspicis de Joana Enríquez.³¹ De tots aquests cantors inscrits en el servei de la reina lloctinent entre el novembre del 1461 i el gener del 1462, l'únic que sabem del cert és que el cantor Jaume Castelló va viure els fets del setge de la Força Vella de Girona amb el seguici de la reina Joana i de l'infant Ferran entre els mesos de març i juliol de 1462.³²

27. GÜMPEL, K. W. «Das Enchiridion de principiis musice discipline des Guillelmus de Podio», *Spanische Foeschungen der Görresgesellschaft*, XXVII, 1973, p. 359-396.

28. SEAY, A. *Tres tractatuli contra Bartholomeum Ramum*, *Corpus Scriptorum de Musica*, núm. 10, 1964, p. 22.

29. ACA: *Reial Patrimoni*, 939 bis, f. 63v.

30. ACA: *Registre Cancellaria*, 3481, f. 17. Citat per ANGLÈS, H.: «Spanien in der Musikgeschichte des 15. Jahrhunderts», *Scripta Musicologica*, II, 1975, p. 896.

31. ACA: *Reial Patrimoni*, 939 bis, f. 63v. Així consten *Anrrich Foixer* (3 de desembre del 1461), *Felip Romeu* (20 de gener del 1462), *Johan Onsem de Bruxelles* (gener del 1462) i *Anthón Caveró* de Saragossa (19 de novembre del 1464), tots ells inscrits «per manament de la Senyora Reyna». Aquest fou el cas del cèlebre cantor Enric de París que al nostre entendre hauríem d'identificar amb Enric Foixer. Aquest apareix consignat primer al servei del príncep Carles de Viana, amb qui guardaria un cert grau de parentiu, com «Enricus cantor et familiaris illustrissimi domini Karoli», el 27 de novembre del 1461 (ACA: *Registre*, 3421, f. 15, 17); la reina Joana l'inscriví amb el nom d'*Anrrich Foixer* el 3 de desembre del 1461 i, encara, el 24 d'abril del 1465, rebia de Joan II els deutes de les quitacions i del vestuari que aquest manà pagar a «lo amat xantre de la capella del Illmo. príncep nostre car fill primigènit Enrich Foixer» (ACA: *Registre*, 3418, f. 204), quan era ja al servei del nou primogènit, el príncep Ferran. Caldria considerar el cognom *Foixer* com un referent toponímic de procedència i/o de pertinença, és a dir, com a assenyalador d'un cantor del Comtat i de la Casa de Foix.

32. GREGORI, J. M.. «Jaume Castelló, un cantor...». Jaume Castelló actuà de procurador de Guillem Molins en la permuta que aquest darrer féu de la capellania de sant Vicenç de Maians el 1480; vegeu sobre això «Molins Despuig, Guillem», *Diccionario de la Música Española e Hispanoamericana*, Ministerio de Cultura, Madrid (en premsa).

Durant l'interregne de Pere IV de Portugal, entre 1462 i 1464, el xantre Estarramats apareixia consignat com a mestre de la capella del Palau Reial.³³ Esteve Estarramats regia ja el magisteri de cant de la seu de Barcelona el 26 de gener del 1474,³⁴ i continuà en el càrrec fins al 1482 en què el succeí l'antic cantor d'Alfons IV i de Joan II, Mateu Ferrer. Estarramats restà vinculat a la seu, actuant de síndic capitular entre 1495 i 1500. Obtingué el benifet de santa Eulàlia, el juliol de 1497,³⁵ i rebé sepultura capitular el 29 de juny del 1502.³⁶

Abans d'actuar de tenorista i mestre de cant de la seu, Mateu Ferrer havia estat cantor de la capella reial catalano-aragonesa d'Alfons IV el Magnànim al Castell Nou de Nàpols. Allà el seu nom apareixia consignat amb la forma italianitzada de Matteo Ferrero, el 27 de febrer del 1451. Ferrer va cantar a la capella del Magnànim sota el magisteri de Jaume Borbó, un antic mestre de cant de la seu barcelonina que també s'havia desplaçat a Nàpols el 1444.³⁷ Desconeixem el moment en què Ferrer va tornar a Catalunya, de fet el 1475 continuava inscrit a la capella reial, ara al servei de Joan II. La seva incorporació a la catedral de Barcelona es produí el 1477, primer com a tenorista, i entre 1483 i 1498 com a mestre de cant.³⁸

Després de la mort de Joan II alguns dels membres de la capella reial, com Mateu Ferrer i Gabriel Terrassa, continuaren essent inscrits com a tals per Ferran II.³⁹ Així, el 25 de juliol del 1479 Ferran II «manà scriure en carta de ratió de casa sua an Matheu Ferrer per cantor e tenorista de la capella de dit Senyor

33. MARTÍNEZ I FERRANDO, J. E. *Pere de Portugal «Rei dels Catalans» vist a través dels registres de la seva cancelleria*, Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, VIII, Barcelona, 1936, p. 140 i 160. L'autor l'esmenta, en aquesta darrera citació, amb el nom de Nicolau Escarramats, nom que admetem amb una certa reserva ja que en totes les fonts originals que hem consultat hi figura com Esteve Estarramats.

34. AHPB: *Dalmau Ginebret*, 1473-1474, llig. 1, manual 6: «Stephanus Starramats praesbyter et magister cantus sedis Barchinone». Dada gentilmente facilitada el 1986 per M. C. Gómez.

35. Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB): *Llibre de Col·lacions*, 1473-1503, f. 118v.

36. GREGORI, J. M. «Mateu Ferrer, tenorista i mestre de cant de la seu de Barcelona (1477-1498)», p. 12.

37. MINERI RICCIO, C. «Alcuni fatti di Alfonso I di Aragona dal 15 aprile 1437 al 31 di maggio 1458», *Archivio storico per le province napoletane*, VI, 1881, p. 412; citat a ATLAS, A. W.: *Music in the Aragonese Court of Naples*, Cambridge, 1985, p. 92.

38. GREGORI, J. M. «Mateu Ferrer, tenorista i mestre de cant de la seu de Barcelona (1477-1498)», p. 34.

39. ACA: *Reial Patrimoni*, 939 bis, f. 63v. Hem de dir que Ferran II, abans d'accedir a la corona catalano-aragonesa, va disposar d'una capella formada com a mínim per quatre capellans cantors a partir de la seva coronació com a rei de Sicília el 1468. Aquests figuren inscrits sota el seu manament entre els mesos d'abril i d'octubre de l'any següent: «Pere Riba natural de la ciutat de Tortosa escrit en lo dit ofici per manament del S. Rey de Sicília, en Cervera, a XXI d'octubre de LXVIII°»; f. 64: «Llorenç Forner escrit en lo dit ofici per manament del S. Rey de Sicília en la ciutat de Leyda a XVI dies de maig del any LXVIII°»; f. 68: «Mossèn Anthon Ferrer àlias Levanta, prevère natural de la vila de Guïçona escrit en lo dit ofici de capellà e chantre per manament del S. R. de Sicília en la vila de Cervera, lo primer dia del mes de abril any LXVIII°»; f. 68: «Mossèn Miquel Salvador natural de la vila de Falset escrit en lo dit ofici de capellà e chantre de manament del S. R. de Sicília en la vila de Cervera de Urgell, a XVI dies del mes de abril del any LXVIII°».

Rey.⁴⁰ Tres mesos més tard, el 20 de setembre de 1479, era inscrit també al servei de Ferran II «Gabriel Taerrassa scrito por capellan e organista»,⁴¹ «natural de la ciutat de Barchinona»⁴² i fill del notari barceloní Francesc Terrassa.⁴³

És molt probable que en el moment en què la Generalitat de Catalunya en lluita contra Joan II oferia la corona catalano-aragonesa a Renat d'Anjou –rei de Catalunya-Aragó entre 1466 i 1472– el jove organista de la capella reial, Gabriel Terrassa, passés a servir a Angers mateix, el nou monarca.⁴⁴ Poc abans de la mort del lloctinent de Renat a Catalunya, el seu fill Joan de Lorena,⁴⁵ la presència de Gabriel Terrassa es féu sentir en el Capítol de la Seu del 30 d'agost del 1470, ja que un sector dels capitulars proposava «tractar e del·liberar en e sobre certa unió faedora de algun beneffici de la dita Seu al sonador dels orguens qui are és».⁴⁶ La proposta va topar amb l'oposició de tres canonges que adduïren impediments de caràcter formal. El conflicte va arribar al coneixement del rei Renat, el qual, lloant l'«ingenium in pulsandis organis mirum» d'en Terrassa, escriví al Papa sol·licitant-li la confirmació de la col·lació d'aquell benifet.⁴⁷ La causa d'aquell primer conflicte entre Terrassa i un sector del Capítol catedralici, cal cercar-la en el rerafons polític del moment que dividia els propis canonges entre seguidors i detractors de la causa realista.

Terrassa va compartir el càrrec d'organista de la seu amb Galcerà Altimir des del 1470 fins a la defunció d'aquest darrer el 1486. Per aquest motiu –compartir l'ofici significava compartir el sou– optà per la vacant que es va

40. ACA: *Reial Patrimoni*, 920, f. 22v.

41. ACA: *Reial Patrimoni*, 939 bis, f. 57v. Els trets paleogràfics es corresponen amb la mà del 920 f. 28v, i fa pensar que la seva inscripció, probablement pel seu caràcter honorífic, va ser omesa en una primera relació i afegida una mica més tard per la mateixa mà, la qual va aprofitar per intercalar-la en un dels espais buits que separen les inscripcions.

42. ACA: *Reial Patrimoni*, 920, f. 28v.

43. Dels cinc focs Terrassa que figuren en el cens militar de Barcelona del 1390, creiem que el de P. Terrassa, prohomo de la plaça de sant Jaume, podia haver estat la llar dels avantpassats del nostre organista; vegeu MARSÀ, F.: *Onomàstica barcelonina del segle XIV*, Universitat de Barcelona, 1977, p. 178. Els pares de l'organista Gabriel Terrassa foren Francesc Terrassa († 1493), notari, i Eulàlia († 1509). El matrimoni va engendrar Pere, que s'ordenà frare carmelita, Elionor, que esposà el notari Francesc Romeu, i Gabriel, que presumiblement era el gran dels tres germans i l'hereu universal del darrer testament de la mare; vegeu GREGORI, J. M.: *La música del Renaixement a la catedral de Barcelona, 1450-1580*. Tesi doctoral, edició en microfita, UAB, 1987, I, p. 268-305.

44. Renat d'Anjou retirat a Angers des del 1450 hi va fer reviure una capella musical que excel·lí amb la presència de cantors i d'organistes italians i flamencs. Vegeu MARCHE, L. de la: *Le roi René, sa vie, son administration, ses travaux artistiques et littéraires*, París, 1875 i PETRUCCI, P.: *La musique en Anjou au XV siècle*, París, 1903.

45. Duc de Lorena, Calàbria i príncep de Girona, a qui hom dedicà la composició política de color realista *Muy crueles bozes dan* –Cancionero Musical de la Colombina (num. 6, a 3v.) i *Cancionero Musical de Palacio* (núm. 103, a 4v.)– on hom exalta la figura de Ferran en oposició amb la del duc Joan de Lorena. Aquesta obra probablement fou escrita a Barcelona el 1469, l'any en què Roderic de Borja, que encara era cardenal, va arranjar, fruit d'una de les darreres maniobres polítiques del rei Joan II, el matrimoni entre Ferran II i Isabel de Castella.

46. ACB: *Dalmau Ginebret*, 1468-1471, f. 121 i s.

47. ROKSETH, Y. *La musique d'orgue au XV siècle et au début du XVI siècle*, Droz, París, 1930, p. 40.

produir en el primer benifet de Sant Llorenç de la Seu, el 3 d'agost de 1474. La concòrdia de l'atorgament, però, va revifar les cendres d'aquell antic enfrontament en fer-se palesa la voluntat d'impugnar-ne la concessió i la possessió quatre anys després.⁴⁸

El 2 d'octubre del 1479 amb motiu de l'estada a la ciutat de Joan II, el Capítol va decidir informar-ne al rei, bo i sol·licitant la revocació de la causa impugnativa en contra del seu organista, expressant-li com «som avisats senyor, que a pres per importunitats a maneres adquirides de vostra altesa és estada obtenguda en contra lo dit mossèn Terraça, sonador dels dits òrguens, la qual són certs no és procehida de voluntat deliberada de la magestat vostra».⁴⁹ És evident que qui volia perjudicar l'organista de la seu es va servir de l'enrarit clima polític del país, predisposant el propi rei en contra d'ell, aprofitant l'antiga relació de Terrassa amb el rei Renat. Pocs dies després, Terrassa presentava davant del notari del Capítol –amb la presència testimonial d'Esteve Estarramats– la procura legal de la seva causa defensada pel notari Francesc Terrassa, el seu pare. L'afer se solucionà favorablement al final d'aquell mateix mes d'octubre.⁵⁰

Gabriel Terrassa a més d'aquell polèmic benifet de Sant Llorenç, obtingué fora de la seu el de Santa Maria de Caldes d'Estrac (gener de 1487), el de Santa Margarida a la parròquia de Santa Maria del Mar (juny de 1488) i el de Santa Maria de l'església del Pi (novembre de 1505).⁵¹ És probable que la inscripció de Terrassa en la capella reial de Ferran II, el 20 de setembre del 1479, respongués més a un nomenament de caràcter honorífic que no pas a una veritable militància artística; de fet, en atorgar una escriptura de poders a favor de Pere Granyena el 1495, encara feia esment del seu antic títol d'«organista olim capelle Serenissimi Iohannis Regis Aragonum memoriae felicis».⁵² Dos anys després, el 1497, va peritar l'orgue de la seu de Girona, començat per Pau Rossell el 1479 i acabat per Armenter Broca el 1496; entre ells hi figurava també l'orguener Miquel Narcís.⁵³

El 25 de febrer del 1513, Gabriel Terrassa donava fe davant del notari capitular, de com la festa de la Mare de Déu de l'Esperança havia estat instituïda a la seu per la reina Isabel de Castella, i declarava com ell mateix «vidit et audivit fieri dictam solemnitatem in dictam ecclesiam, et que domina illustrissima regina

48. GREGORI, J. M. *La música del Renaixement a la catedral de Barcelona, 1450-1580*, I, p. 272; vegeu també MARTÍ, J., NIQUI, L., MIQUEL, F.: *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 1984, I, p. 305, núm. 1351.

49. MADURELL, J. M. «Documentos para la historia del órgano en España», *Anuario Musical*, II, 1947, p. 215-216.

50. GREGORI, J. M. *La música del Renaixement a la catedral de Barcelona, 1450-1580*, I, p. 273-274.

51. *Id.*, *Ibid.*

52. MADURELL, J. M. «Documentos para la historia de los maestros de capilla, cantores, organistas [...] siglos XVI y XVII», *Anuario Musical*, VI, 1955, p. 209.

53. CIVIL, F.: «El órgano y los organistas de la catedral de Gerona durante los siglos XIV-XVI», *Anuario Musical*, IX, 1954, p. 238-239, i «Personajes...», 60. Vegeu també ARAGÓ, A. M. i BONASTRE, F.: «Capítols per a la construcció d'un orgue a la seu gironina», *Annals IEG*, XXV-XXVI, 1979-1980, p. 447-459.

praesens in dicta civitate illam instituit.⁵⁴ L'any següent, a causa de la seva edat avançada i en trobar-se impedit i afectat per «aliqua familiari infirmitate»,⁵⁵ va disposar les seves darreres voluntats el 12 de maig de 1514, i el 30 de juny va obtenir del Capítol la jubilació amb la percepció íntegra de les distribucions; aquell la hi va concedir, «faciendo gratiam spetialem»,⁵⁶ atenen les causes damunt dites i els seus anys de servei que superaven la quarantena. El seu traspàs es va produir durant el Nadal d'aquell mateix any, i fou enterrat el 29 de desembre.⁵⁷

Durant aquella llarga quarantena d'anys en què Gabriel Terrassa exercí d'organista de la catedral, Pere Joan Aldomar, un altre cantor de la capella de Ferran II, regentà, encara que fugisserament, el magisteri del cant de la seu. El Capítol del 19 de gener de 1506 va deliberar «quod dentur distributiones de hinc in antea electo in magistro cantus Pedro Iohanni de Aldomar»,⁵⁸ el qual probablement exercia el càrrec des del darrer trimestre del 1505.

La seva estada a la catedral fou certament curta. El 18 d'abril del 1506 Aldomar rubricava els albarans que en substitució d'ell havia cobrat l'antic mestre de la seu, Bartomeu Rovira.⁵⁹ És possible que Pere Joan Aldomar mantingués alguna relació de parentiu amb el canonge Aldomar de la seu de Girona, que havia estat soterrat en el vas canonical barceloní el 9 d'octubre del 1500.⁶⁰ Hem de dir que entre els mesos de març a agost del 1508 Aldomar figurava inscrit entre els cantors de la capella del rei Ferran II.⁶¹

54. ACB: *Joan Vilana, 1499-1525*, s. f. La reina Isabel de Castella va instituir aquesta festa a la seu mitjançant una donació de sis-centes lliures barcelonines.

55. Vegeu el testament a GREGORI, J. M.: *La música del Renaixement a la catedral de Barcelona, 1450-1580*, I, p. 291-301.

56. ACB: *Joan Vilana, 1514-1517*, f. 18v.

57. GREGORI, J. M. *La música del Renaixement a la catedral de Barcelona, 1450-1580*, I, p. 278.

58. GREGORI, J. M. «Els mestres de cant de la Seu de Barcelona en el Renaixement», *Recerca Musicològica*, IV, 1984, p. 66.

59. *Id.* p. 25. Bartomeu Rovira, juntament amb Antoni Palau, era un dels preveres col·lectors de la prebenda d'un censal que per ordre del rei Renat havien de fer pagadors al duc de Lorena (ACA: *Intrusos. Pecuniae et secretorum*, p. 61).

60. *Id.* p. 24.

61. KNIGHTON, T. W. *Music and Musicians at the Court of Fernando de Aragón, 1476-1516*, p. 247.